

ВАЖЛИВЕ І СВОЄЧАСНЕ ВИДАННЯ*

Людина вже так далеко зайшла в своєму вмінні створювати штучне, синтетичне, що, мабуть, аби не спротив самого ж людського організму всім цим «надбанням», ми б давно опинилися в світі поза природного. Але Природа – то мудра, незбагненна Праматір, частина якої – це ми самі.

Найбільш гостро усвідомлення цінності й незамінності всього натурального постало саме на межі тисячоліть. Попри всі новітні технології продукти рослинного походження повертають собі пріоритетні місця в забезпеченні життєдіяльності людини. Одне з чільних місць займають продукти харчування і лікарські препарати, виготовлені на основі чи з додаванням сировини рослин.

Пошук у природі та використання лікарських рослин завжди вважалися важливим завданням людства. Розвиток наукової офіциальної медицини безпосередньо зв'язаний з глибоким вивченням та використанням діючих речовин рослинного походження. В сучасній вітчизняній медицині використовується близько 40% лікувальних засобів рослинного походження.

У природній флорі України лікарські властивості мають понад 1000 видів рослин (із 5000 тисяч загальної кількості видів або разом з інтродуцентами понад 7000 видів). Вітчизняна медицина використовує понад 200 видів рослин (широко – близько 100). Промислове вирощування налагоджено понад 50 видів, але найбільше культивується близько 20.

Виходячи з того, що попит населення на лікарські засоби рослинного походження з кожним днем зростає, а природні запаси більшості видів частково або повністю вичерпані, єдиним можливим шляхом забезпечення необхідною кількістю сировини залишається культивування основних видів лікарських рослин. У зв'язку з цим актуальним є вирощування на території країни не лише добре відомих широкому загалу видів рослин, а й залучення нових, малопоширених.

Одна з таких рослин – розторопша плямиста (*Silybum marianum* (L.) Gaertn.) із родини айстрових (Asteraceae). Батьківщиною розторопші є Середземномор'я. Це однорічна рослина, яка у фазу цвітіння сягає близько 150 см у висоту. Суцвіття зазвичай рожевого, іноді – білого кольору. В побуті цю рослину (зважаючи на її строкате плямисте листя з досить відчутними колючками) частіше називають по-російськи «остро-пёстро».

Інтродукційні дослідження вказаного виду в Україні проводилися ще протягом минулого століття, особливо активно у 80-ті роки, але масштабного культивування в країні розторопша так і не набула. Дивно й незрозуміло, чому так склалося, адже, виявляється, рослина має цілу скарбницю корисних речовин із широкою перспективою використання.

Нарешті оцінці широкого загалу представлена монографія авторського колективу «Расторопша пятнистая – от интродукции к использованию». Ще навіть не розгортаючи книгу, відчуваєш, що підготовлена вона і надрукована з великою любов'ю. А прочитавши ці майже триста сторінок, остаточно переконаєшся – автори провели надзвичайно велику і кропітку роботу. В монографії детально розглянуті питання історії культивування розторопші в світі, наведено її ботанічну, анатомічно-морфологічну характеристику, біологічні особливості, представлено технологію вирощування. Близько 90 відсотків матеріалу

* Рецензія на монографію «Расторопша пятнистая – от интродукции к использованию: монография» / В.С. Кисличенко, С.В. Поспелов, В.Н. Самородов, А.П. Гудзенко и др. – Полтава: Полтавський літератор, 2008. – 288 с.

монографії відведено фітохімічним дослідженням сировини розторопші плямистої, представлені результати експериментальних досліджень фітопрепаратів, виготовлених на основі сировини цієї рослини, розглянуто використання в народній медицині, гомеопатичній практиці, наведено детальний аналіз продукції з використанням розторопші, яка представлена сьогодні на ринку України.

Монографія містить передмову, 4 розділи, список літератури. Зауважимо, що до книги включено 69 рисунків, 53 таблиці, опрацьовано 407 літературних джерел. Книга написана російською мовою. Автори, очевидно, намагалися врахувати той контингент читачів, який не досить ще вільно володіє державною мовою, а також читачів із колишніх республік СРСР. За структурою подачі матеріалу монографія сприймається як цілісна праця. Розділи тісно пов'язані між собою, що дало змогу авторам всебічно, на високому фаховому рівні розкрити сутність досліджуваної проблеми.

Передусім вражає насиченість монографії фактичним матеріалом. До результатів власних досліджень автори досить вдало долучили здобутки інших вчених – як вітчизняних, так і закордонних. На сторінках книги читач ознайомиться з детальним аналізом (іноді поданим у порівнянні, із глибокими науковими висновками) матеріалів дослідників із Росії, Білорусі, Молдови, Німеччини, Чехії, Польщі, Канади.

Вперше проведено комплексне дослідження сировини розторопші – коренів, трави і плодів, якісний склад якої фахівці вивчали з допомогою сучасних загальноприйнятих якісних реакцій і хроматографічних методів аналізу. В монографії досить детально викладено всі з існуючих методик проведення аналізу, що безумовно, є цінним методичним підґрунтям для роботи інших фахівців із проблем дослідження фітопродукції.

Вперше в сировині розторопші виявлені наступні групи біологічно активних речовин: полісахариди, арбутин, гідроксикоричні кислоти, флавоноїди, конденсовані дубильні речовини, стероїдні сапоніни, алкалоїди; а в коренях виявлена й досліджена ефірна олія. Шляхом експериментальних досліджень встановлено біологічну активність препаратів, розроблених на основі розторопші. Детально досліджували також сілі-

мар, плоди розторопші подрібнені, фітоглюнор, олію розторопші.

Шляхом клінічних випробувань згаданих вище препаратів встановлено, що ці засоби з розторопші плямистої можуть застосовуватися у ході лікування хронічного гепатиту, вірусного гепатиту С, при отруєнні блідою поганкою, захворюванні на цукровий діабет, опіках II-III ступеню, виразковій хворобі шлунку, запаленні внутрішнього вуха, за гострого та хронічного тонзиліту, в гінекологічній і стоматологічній практиці.

Олія розторопші, окрім медицини, перспективна для використання в харчовій промисловості, як дієтичний продукт, що за своїми якостями відноситься до салатних олій.

У досить зручно поданому табличному варіанті наведена характеристика препаратів із розторопші плямистої вітчизняних і зарубіжних виробників, які представлені на ринку України. Перелік включає 142 препарати (лікарські, гомеопатичні, косметичні засоби, біологічно активні добавки).

Враховуючи, що в монографії вперше в Україні комплексно узагальнено й викладено важливий теоретичний і експериментальний матеріал, який, вважаємо, буде корисним науковцям і практикам, які займаються вирощуванням розторопші плямистої і спеціалістам хіміко-фармацевтичних підприємств для оптимізації технологічних процесів виробництва й контролю, виготовлених лікарських препаратів і БАР на основі плодів розторопши.

Така монографія, безперечно, – це подія не лише в наукових колах. Сподіваємося, вона приверне увагу й господарників, які виявлять бажання впритул зайнятися вирощуванням такої важливої та корисної рослини. Наклад видання в 500 примірників, на нашу думку, є надзвичайно малим. Ми впевнені, що з часом слід очікувати виникнення потреби в перевиданні цього наукового доробку. Тому авторам хотілося б порекомендувати наступне видання представити як двохтомник, суттєво розширивши ботанічну частину, збагативши її особливостями ведення інтродукційних і селекційних досліджень, а також провести поглиблені дослідження розторопші як медоносною та кормовою рослини.

*Рахметов Д.Б., доктор с.-г. наук, зав. відділу нових культур,
Ковтун С.М., мол. наук. співробітник відділу нових культур,
Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України*